

Реферат на тему: "Життя Панаса Мирного"

Панас Мирний

Тече потік у ярочку... Ось його початок: б'є джерельце з-під гори, мов ящірка, сюди-туди звивається в траві. А далі — поголубіла стрічка, поширшала, вже дзюркотить і журкоче струмок, по дорозі нові джерела його наповнили, і — потекла річка-невеличка... Так і велика ріка починається,— десь під горою, на луці або в лісі з маленької кринички. У неї вливаються струмки і потоки, річечки і ріки, вітер гонить хвилі по ній, і вже вона поїть своїми водами ниви, луки, ліси і відбиває в собі голубе небо і хмари, сонце і чайки, що пролітають над нею, журавлині ключі і гордого орла в піднебессі, блискавицю і веселку, місяць і рясні зорі, вечірню заграву і рожевий світанок... Плине широка й глибока ріка повз міста і села, поміж плавнями і степами. А ось і гирло. Тут береги ріки обриваються, і води ринули в море, в океан...

Отак і життя людини. В одного воно — як гірський, потік, що бурує й котить каміння в долину, в другого — мов у тої степової річечки,— тихе, мілке, заросле лепехою... А в третього — як та живодайна, повновода й могутня ріка. Плесо її широке, береги оперезані плавнями, течія чиста й невинна. Все росте, бує і в ній і коло неї.

Така ріка життя й великого художника слова українського — письменника Панаса Мирного (Панаса Яковича Рудченка).

Народився він за кріпаччини,— 13 травня 1849 року,— а помер після Жовтневої революції, коли ще не втихли громи боїв громадянської війни,— 28 січня 1920 року в Полтаві.

Почалося його життя в тихому містечку Миргороді на Полтавщині. Потекло воно вузьким срібним струмочком раннього дитинства.

Глибокий слід залишають у пам'яті перші дитячі враження.

А які ж то були враження?

Батько Паньсів, Яків Григорович, спочатку служив на посаді канцеляриста, а потім став бухгалтером повітового казначейства. Мати, Тетяна Іванівна, походила з сім'ї дрібного чиновника. Панас Мирний в одній статті згадував: "Батькові жалування у ті часи було дуже невеличке, і якби не своя земелька, то доводилося б сім'ї й голодувати. А сім'я уже була хоч і невеличка, та й немала на такий достаток: окрім старшого Івана, було ще два хлопці та дівчина. Кожного треба було й одіти і ще про невеличку освіту потурбуватися..."

Батько з усіх сил тягся, щоб кожному з дітей дати освіту. На кого ж він хотів їх повиучувати? В тих умовах дітям чиновника єдиний стелився шлях — у писарі, в казначеї, в бухгалтери, тобто в чиновники. Поле діяльності — канцелярія; вислужування, рабське схиляння перед начальством; нудні папери, рахівниця... І то була батькова мрія — пустити синів по цій дорозі. Така доля призначалась й малому

Панасові.

Ой, чи не замулиться, чи не пересохне струмок його життя, чи не заросте лепехою? Де ті джерела й потоки, що наповнять його живлющою водою?..

Віддали Панаса вчитися в Миргородську початкову школу. 1867 року батька перевели з Миргорода в Гадяч, туди і вся сім'я переїхала. Там 1858 року Панас вступив до повітової школи, в якій провчився чотири роки.

Добре йому давалась наука, багато він читав і почерк мав чудовий. А добрий почерк для службовця в канцелярії — то майже талант.

Та найбільшою втіхою для Панаса були книжки.

Згадаймо лишень, що писав Тарас Шевченко про своє дитинство:

Давно те діялось. Ще в школі,
Таки в учителя-дяка,
Гарненько вкраду п'ятака —
Бо я було трохи не голе,
Таке убоге — та й куплю
Паперу аркуш. І зроблю
Маленьку книжечку. Хрестами
І візерунками з квітками
Кругом листочки обведу
Та й списую Сковороду...

І якщо кріпацький хлопчик Тарас Шевченко дуже рано переписував собі на аркуш пісні Григорія Сковороди, то чи міг не познайомитися з ним дуже рано й Панас Рудченко на Лівобережній Україні — яку в свій час уздовж і впоперек обходив Григорій Сковорода і залишив по собі славу серед письменного й неписьменного люду? Мабуть, і портрет Сковороди висів у батьківській хаті. Бо то ж таки була сім'я службовця, і вчився ж Панас у міській повітській школі, а не в глухому селі в дяка. Мабуть, малий Панас також в дитинстві чув пісні від кобзарів і лірників, ве відаючи, що то "псалми" Сковороди, як вони тоді звалися. І ті мудрі пісні заронили йому в душу зерна великих дум про життя людське.

Звичайно ж, читав він славетну "перелицьовану "Енеїду" Котляревського, бо ім'я Котляревського було відоме на Полтавщині і вся Полтавщина пишалася своїм земляком та його творами.

Не міг Панас не перечитати ще в школі творів Миколи Гоголя — теж земляка, його "Вечори на хуторі біля Диканьки", "Миргород", "Сорочинський ярмарок", бо це ж усе писано було про рідні місця Панаса Мирного. Молоду уяву також заповнили образи козаків-запорожців — Тараса Бульби, Остапа і всього товариства низового — безтямно хоробрих, сильних, гордих, вільних, цілком протилежних тому затурканому дрібному чиновництву, серед якого минало дитяче і юнацьке життя майбутнього письменника.

...Од людей щоденно чував Панас про сваволю панів і про ту кривду, яку вони чинили покріпаченому селянству, чув зойки й плачі поневолених, на ярмарку слухав думи, що їх співалж кобзарі про минуле України. Слухав пісні й казки народні.

Враження від почутого та прочитаного лягало в його дитячу пам'ять, як зерно в ґрунт. Колись воно зійде, зазеленів, заколоситься!

Панас мав старшого брата Івана, який дуже рано почав займатися літературною працею. 1860 року, тобто коли Іванові було 15 років, надрукував він у газеті "Полтавские губернские ведомости" перші свої зібрані фольклорні матеріали.

Наслідуючи брата, яким він дуже пишався, Панас почав і сам записувати народні пісні та приказки, в нього поглибилась увага до слова, до народної мови. 1862 року, коли Іван був вільним слухачем Київського університету і було йому всього сімнадцять років, з'явилася його перша стаття в петербурзькому журналі "Основа", в якому друкувалися тоді поезії Тараса Шевченка та твори інших українських письменників. Тремтячими від хвилювання руками узяв Панас той номер журналу. Скільки було радості в обох юнаків!

Хтось скаже: "Та невже ж він у тринадцять років міг цікавитися такими речами?"

А чому — ні?

Леся Українка свій вірш "Надія", який і досі чарує нас своєю мелодійністю, написала 1880 року, коли їй було всього дев'ять років. Вірш породили думки про важливу подію, — її тітку О. А. Косач було вислано за діяльність проти царського уряду.

Перша збірка поезій Максима Рильського — "На білих островах" — вийшла в світ, коли поетові було 15 років.

Панас закінчив Гадяцьку повітову школу 1862 року, на цьому його шкільна освіта й закінчилася. Але ж учитися він не перестав — навпаки, він іще з більшою наполегливістю здобував освіту самотужки, перечитував твори українських, російських та світових класиків.

Історія світової культури знає багато випадків, коли дуже талановиті люди неймовірними зусиллями волі самотужки опановували знання свого часу. Приклад шукати недалеко. Геніальний російський письменник Максим Горький ніякої — ні вищої, ні середньої школи не закінчував, але він жадібно здобував освіту сам, він ніколи не міг угамувати своєї спраги знати все про людське життя. І, як наслідок цього, Максим Горький ще замолоду вийшов на вершини світової культури і був одним з найосвіченіших людей своєї доби.

Панас Мирний належить саме до такої категорії людей. Школа дала Панасові тільки перший поштовх у навчанні, а далі він уже сам проходив свої "університети". Через три роки після закінчення школи юнак записує в своєму щоденнику думки, які викликають подив і зачудування. Коли він устиг стільки перечитати, щоб так зріло міркувати! Адже ж одразу по закінченні школи пішов Панас працювати писарчуком! На самоосвіту в нього залишалось дуже мало часу. Після служби до пізньої ночі, одриваючи години од сну, читав він і писав. І так цілий вік. І коли був юнаком, і коли став відомим письменником...

Напевне, ще в школі читав він і друковані, а також недруковані твори Тараса Шевченка, які ходили в списках з рук у руки, мов палаючі смолоскипи революції: "Заповіт", "Сон", "І мертвим, і живим, і ненарожденним...", "Холодний Яр" та інші.

Ходили вони по руках потайки, але в душах читачів викрешували блискавиці й котили гуркотливими громами бунтарського духу, закликали до революції.

По всій Росії, а особливо на Україні, вибухали в той час селянські повстання. Гнів народу двиготів, гув у глибинах, віщуючи землетрус, ось-ось прорветься земна кора, шугне до неба вогонь і потече лавина — кара народна панам і паненням за всі вікові кривди, за кров, за гніт, за сльози.

Схаменіться! будьте люде,
Бо лихо вам буде.
Розкуються незабаром
Заковані люде,
Настане суд, заговорять
І Дніпро, і гори!
І потече сторіками
Кров у синє море
Дітей ваших...—
гримів голос Тараса Шевченка.

Російський цар і пани стурбувалися, бо бачили, як перед тим по країнах Західної Європи прокотилася могутня хвиля революції. До того йшло і в Росії. Що ж робити? Як уникнути революції? І вони знайшли вихід.

Із щільно закритого казана, в якому кипить вода, час від часу випускають пару, бо як не випустиш — вона розірве найтовщі чавунні стінки. Отак і пани зробили. Вони випустили бунтівливу "пару" народного гніву,— скасували кріпаччину, але ошукали, одурили селян. Пустили їх "на волю", але без землі або з дуже убогими наділами. Селянин опинився на волі, можна сказати,— сам собі пан, та якщо своєї землі немає, то мимоволі підеш до пана проситися на роботу і працюватимеш за ту платню, яку він тобі призначить. І працюватимеш до сьомого поту. Він тебе купив і за ті копійки кров з тебе висмокче і жили повитягає. "Голодна воля",— так назвав її пізніше Панас Мирний, ставши письменником.

Коли скасувалася кріпаччина, учневі Гадяцької повітової школи Панасові Рудченкові було 12 років. Перед очима допитливого підлітка відбувалася велика громадська подія. Кругом нього клекотіло й гаморіло. Одні раді були й такій волі,— хай і голодна, аби воля... А інші чекали нагоди, щоб силоміць відібрати в панів землю.

Юний Панас Рудченко не міг ще збагнути усього дитячим розумом, але враження від подій і від розмов старших глибоко відклалися в його пам'яті. І згодилося все це пізніше йому не раз.

І тоді, коли писав "Лихий попутав", і тоді, коли малював картини життя народного в повісті "Лихо давнє й сьогочасне".

Могутні потоки вливалися в річище юності Панаса Мирного, потоки од великих рік Григорія Сковороди, Івана Котляревського, Миколи Гоголя, Тараса Шевченка... Повнили його й невичерпні джерела усної народної творчості. Панас із захопленням читає номери журналу російської революційної демократії "Современник", у якому

1863 року був надрукований роман М. Чернишевського "Що робити?".

Панаса зачарували образи нових людей-революціонерів, чистих, чесних і справедливих. У них він побачив взірць справжньої передової людини свого часу.

Душа юнака була сповнена великих поривань, а жорстока й нещадна дійсність штовхала його на службу в задушливу канцелярію.

На той час у нього вже виробилися тверді і ясні погляди, він бачив у житті Правду і Кривду і рішуче став на бік Правди. Він бачив знедолене, ошукане, пригноблене селянство — і став на його боці, віддав йому всю любов, весь пал свого гарячого серця. Бачив, як панство зневажало українську мову, як ту мову не допускали в школи, в установи, як кривдили її і пхekali на неї пани, як забороняв її царський уряд,— і полюбив свою рідну мову навіки найніжнішою любов'ю, полюбив її за красу, мелодійність, яскравість, барвистість і співучість. Потім він цілий вік плекав її і леліав, мов садівник свій неосяжний квітник з усіх квітів-медоносів, з усякого зілля запахущого. То розгортав у своїх творах, мов на килимах дорогих, її скарби незчисленні, показуючи всім: ось дивіться, які це коштовності, які самоцвіти, які в цій мові зорі мерехтливі, яке небо глибоке, яку музику вітру в ній чути і дихання людське. Погляньте, які думи в ній ширяють, які почуття вирують,— то бунтівливі і гнівні, то ніжні, як дівоча або материнська пісня, як перше слово дитини. Прислухайтесь, скільки плачу і стогону в ній, скільки журби і горя, скільки радощів і веселощів...

Тоді це був худорлявенький височенький хлопець з тендітним обличчям, з м'яким поглядом і лагідною вдачею. Зовні — дрібний чиновник у канцелярії,— писарчук Прилуцького казначейства.

А душа юнака, збурена ідеями й образами творів Тараса Шевченка і Миколи Чернишевського, вже готувалася до великого творчого подвигу в житті. Як то тяжко мати молоде орлине серце в грудях і жити в неволі!

У серпні 1867 року його перевели в Миргородське казначейство помічником бухгалтера. І знову — як пташка в клітці. Працював там майже чотири роки.

5 березня 1870 року Панас Рудченко, доведений таким життям до розпачу, писав у щоденнику:— "І найшли на мене думки одна другої тяжче, одна другої важче. Пригадалася моя служба і в Гадячому, і в Прилуці, і тут. Невесело, і як невесело зробилось на душі... Серце моє наливалось огнем, у грудях ходили прибої гніву... О, чим я тобі відомщу, дурний начальнику, за твої даремні постріки, за твоє огудне і неправдиве слово?! Ні, я виставлю тебе напоказ усьому світові, твої дурні привички.

водить добрих, сердечних, поруч кривди змальовує й добрі поривання людські, поруч горя та сліз показує радощі і втіху. Та мало радості, мало світлого було серед днів негоди того часу. А все-таки було.

Само серце письменника горіло великою любов'ю до людей,— добрих, але скривджених,— і тепло тієї любові розлите по всіх творах його.

Ласкаво й ніжно він писав про дітей, про їхні чисті жадання, мрії, добрі порухи серця...

Отакий чудовий і сердечний семилітній хлопчик Пилипко з оповідання

"Морозенко". Нас глибоко вражав трагічний зміст цього твору, якому автор знайшов таку довершену форму, розкрив у такій гармонійно побудованій композиції. Кажуть: у краплині відбито весь світ. Оповідання "Морозенко" і є така "краплина".

В ньому знайшла свій художній вияв головна тема творчості Панаса Мирного: "лихо давне і сьогочасне", особливо — сьогочасне, і нестерпно-пекуча гіркота жіночої долі, долі сироти-наймички, яку занапастив панич.

І Після скасування кріпаччини сирота Катря вирвалася "на волю", пішла в місто за наймичку. Місто її перемололо, перечавило й викинуло, вона повернулася на село і опинилась у холодній і обдертій хаті на грані катастрофи, їй би веселіше було повіситись, аніж отак жити, коли б не дитина, не Пилинко. Щоб син не виривався в таку холоднечу до хрещеного батька посипати, вона лякає його страхітливим дідом Морозенком. Та Пилипко, сповнений любові до мами й бажання порятувати її, таки викрадається серед ночі, іде в далеку дорогу, щоб принести додому грошей сороківку, ковбаси й паляниці.

Хлопчик замерзав в лісі, в царстві Морозенка, і ця трагічна сцена, змальована з реалістичною правдивістю, і разом з тим — з казковою феєричністю, вражає нас до глибини серця, і

Панас Мирний дуже любив природу, тонко відчував її настрої і вмів яскраво розповідати про красу степів, річок і гаїв рідної Полтавщини.

Чарівне оповідання "Серед степів". Ось автор милується степом, тішиться ним: "...синє небо, побратавшись з веселою землею, розгортав над нею своє блакитне, безмірно-високе, безодньо-глибоке шатро: де тоне ваш погляд у безкрайому просторі, як і ваша душа — у безмірній безодні того світу та саява, синьої глибини та сизо-прозорої далечизни..." Художник слова знов накладає і накладає пензлем мазки ще тонші й виразніші, ніжні, ледь помітні й — широкі, на півнеба, на півсвіту...

Автор, сам зачарований, приголомшений красою світу, у захваті заплющує очі, й тиха радість починає обнімати його серце. Аж ось зустрічається йому валка возів: це правляться селяни з родинами, з усім збіжжям і начинням у далекий-далекий край — на Амур. Немає їм тут землі, немає радості серед цієї розкоші. І візник Яким питається, як записатися на Амур. Чого? Хіба є де кращий край на білому світі, ніж оцей?

— Так воно-то так, добродію. Що й казати? Хороше в нас, врасно, і всього вволю є... Тільки все то, добродію, чуже та не наше.

"Бо вже ж тая Кривда стала правдувати", — співали тоді в пісні.

Кривда й виганяла трудівників-хліборобів з рідного краю...

От Панас Мирний і написав свою "Казку про Правду та Кривду".

Розповідав її дітям стара-престара бабуся. Сили і явища природи наділені тут людськими пристрастями й поставлені в людські взаємини, між ними точиться безнастанна боротьба. Кривда й над людьми гору взяла: "установ рід на рід, коліно на коліно, розпочали січу душогубну..."

"— Бабусю, а настане коли такий час, що Правда одолів Кривду й почне на землі панувати? — спитався бабусі білолиций Івась.

Усі діти уп'яли очі у бабине обличчя, дожидаючи, що та скаже. Бабуся нічого не одказала, тільки низько-низько склонила голову, і та стара голова її на тонких в'язах чогось дуже хиталася".

— Нелегко з Кривдою боротися,— каже письменник.— І нехай кожен змалку знає це і готує себе до боротьби з нею, до боротьби за перемогу Правди і її панування.

Якою дорогою піти? Дорогою совісті й порядності чи, може, совість і честь заважатимуть? Може, вони тільки зайвим тягарем будуть? Ще змалку, ще в підлітка, душа пускав пагіння у той чи в інший бік, і вже видно, на яку стежку схильна стати ця маленька людина. Отак і в оповіданні "День на пастівнику" ми бачимо ті різні схильності у трьох пастушків. Вони всі брати. Грицько й Івась — рідні, а Василь — двоюрідний. Вони по-дитячому сваряться, по-дитячому й миряться, а в тих сварках уже видно, що їхні незгоди мають якусь соціальну підоснову, ще, може, незначну соціальну нерівність, але яка, безсумнівно, дедалі зростатиме. У Василя батько — полковий писар і якісь грошенята присилає додому. Василь учиться в школі, він хлопчик розумний, здібний, допитливий і вольовий. Але він уже знає, що йому в житті не по дорозі з Грицьком та Івасем. Грицько й Івась у школі не вчаться, вони тільки глибоко зітхають, коли мова заходить про школу. Про занехаяне й покинуте князівське дворище Ратієвщину вони знають страшні й дивовижні перекази, в яких справжні факти перемішані з неймовірними вигадками. Для Грицька й Івася оте дворище тільки й цікаве своєю казковістю. А Василь — практичний. Він ладен чортам душу за продати, аби тільки доскочити отакого маєтку.

Василь глухо зітхнув.

— Ох! Хіба уже не доживу до того...— промовив.

— До чого? — спитав Грицько.

— А Ратієвщина моя буде! — аж скрикнув він".

Згодом з нього вийде зажерливий і жорстокий жмикрут.

Ще молодим, двадцятидвохлітнім, Панас Мирний з душевним трепетом стежив у пресі за подіями Паризької комуни і болісно пережив її поразку. Потім близько стояв до революційного руху народників, сам належав до гуртка "Унія". Пережив радість революції 1905 року і звідав пекучої гіркоти, коли вона була придушена.

Всією своєю творчістю, всім своїм життям він належав народові й разом з народом чекав і готувався до "слухного часу", до великої справжньої волі.

"Ні, не слава — ота шинкарка п'яна — поривала мене в мої молоді літа до роботи,— писав він у маленькому етюдику 1909 р.— Моє невеличке серце ще змалечку пестила любов до тебе, мій обездолений краю, і вона — оповила мою душу чарівними снами і підбурювала думки до роботи".

"...Страшною марою оце сучасне життя стало передо мною і лякало мою юнацьку душу своїми злодіяцькими заходеньками. Що воно буде? І як воно далі буде? Допитувалась моя залякана душа, та, призвичаєна ще змалку до роботи, вона не піддалася жахові й — потай усіх, темними ночами — скликала свої яскраві думки до гурту, наструнчувала занепаду силу і почала викладати оті випадки лихого життя

дрібними рядками на папері".

Дожив Панас Мирний до Жовтневої революції, до нової ери. І коли обірвалися в широкому гирлі береги його життя, все прекрасне творіння його попливло далі — в бурхливе море, в океан майбутніх поколінь, у безсмертя...